

Raport științific

privind implementarea proiectului în perioada octombrie 2011 – decembrie 2014

Spațiul identitar în literatura francofonă contemporană

Proiect PN II IDEI cod PN-II-ID-PCE-2011-3-0617, contract nr. 218 / 2011

Raportul științific pentru proiectul intitulat “L’espace identitaire dans la littérature francophone contemporaine” prezintă stadiul cercetării noastre până la această ora, urmând ca anul 2014 să fie anul de bilanț al rezultatelor noastre, precum și cel al publicării cărții cu același titlu, așa cum s-a prevăzut prin contract. Pentru o mai bună vizibilitate a acestor rezultate, dar și pentru un parcurs cronologic, în acord cu demersul inițial prevăzut, sintetizăm partea științifică a cercetării începând cu anul 2011, continuând cu 2012 și ajungând la 2014

Anul 2011

Cercetarea începută în 2011 a avut ca obiectiv parcursul și aprofundarea cadrului teoretic al problematicii spațiale și identitare în literatură. A fost debutul unei serii de demersuri concepute în scopul îmbogățirii datelor și perspectivelor actuale asupra francofoniei prin intermediul unei priviri transversale și interdisciplinare, intertextuale și multiculturale. Noutatea va consta în intenția de a regrupa și de a valida funcționarea unor conspecte metodologice preluate din alte domenii de cercetare (filozofie, sociologie, psihosociologie, psihologie, geografie, estetică) în analiza identității și a spațiului în literatură.

Primele luni consacrate documentării au dus, în urma consultării materialelor bibliografice, la câteva idei ce vor servi ca punct de plecare pentru demersul analitic ulterior.

1. Pentru o lectură a tipologiei spațiale

Două sunt principalele modalități ale omului de a percepe spațiul în funcție de relația directă sau empirică a acestuia cu lumea: modalitatea sedentară și cea nomadă. Într-un text din lucrarea *Le Miroir des Idées*, Mercure de France, 1996, romancierul și eseistul Michel Tournier amintește acest binom pe care-l definește în termeni de conflict. Scurta sa analiză se sprijină pe mitul biblic al lui Abel și Cain, mit al originilor, în care deja se află întrețesute două problematice majore pentru abordarea noastră: cea a spațiului și cea identității. De la fratricid la construirea unei noi cetăți, Henoch, primul oraș din istorie, situația eroului mitic (sau biblic) suferă o importantă re poziționare: acesta devine un „dublu de z rădăcinat”, om alungat din paradis, din pământul natal și din propria identitate.

2. Raportul cu spațiul

Dacă pentru sedentar se pune problema locuirii unui spațiu deja cucerit și organizat (în jurul unui centru), pentru nomad, ceea ce contează este cucerirea spațiului; să nu uităm că popoarele nomade sunt adesea neamuri de invadatori, de cuceritori. Pentru nomad, spațiul este deja multiplu, teoretic infinit, acesta nu-și poate construi identitatea decât în și prin continuă deplasare. Astfel, centrul sau locul său se va afla într-o perpetuă mișcare, îl va însoți peste tot, rămânând un loc temporar, niciodată stabil, chiar ireal, întotdeauna un „ailleurs”.

În semiologia lui Edouard Glissant (*Poétique de la Relation*, Gallimard, 1990), nomadismul cuceritor foarte bine sugerat prin perpetua îngrijorare, „intranquillité” a nomadului ca „dorință devastatoare de sedentaritate”. Deviza acestui tip de nomad, fascinat de depășirea limitelor spațiale, de „dépassement” ar putea fi „Space – the last frontier!”. Raportul nomadului cu spațiul este extensiv, în timp ce raportul sedentarului este intensiv. Adăugăm că spațiul sedentarului este concentric (se dezvoltă în jurul unui centru), fapt pentru care, de altfel și din păcate, spațiul va putea deveni concentraționar. Spațiul nomadului este aproape în toate situațiile ex-centric, în sensul de spațiu cu centru instabil.

3. Tipologie umană și temporalitate

Sedentarul „călătorește” totuși și el mai ales în timp. Timpul său este circular, istoria înscriindu-se în cercul trasat de hora anotimpurilor care modifică periodic, repetitiv, peisajul ocupat de individ, alterându-l. Agricultorul descendent din rasa lui Cain va avea astfel un mod special de a participa la timpul ciclic celebrând periodic misterul morții și al renașterii naturii.

Temporalitatea nomadului este subsumată unui timp liniar, similar modului său de deplasare, timp în care se înscrie istoria sa și în care nu există nici o repetiție posibilă și nici o posibilitate de întoarcere. Singurul final posibil al nomadului, al timpului său, oarecum utopic, coincide cu sfârșitul istoriei sau cu sfârșitul călătoriei. Aflăm tot de la Edouard Glissant că există un nomadism circular, că timpul ciclic se poate suprapune în reprezentările sale timpului liniar, creând astfel o structură în spirală pe care o întâlnim și în teoriile lui Mircea Eliade, în *Le Mythe de l'Eternel Retour*, Gallimard, 1989.

4. Pentru o nuanțare a tipologiilor

Salman Rushdie, în cartea *Les Patries Imaginaires*, Ch. Bourgeois, 1993, stabilește o tipologie a călătorului într-o perspectivă cronologică. Precizăm că apar mai multe tipuri de călătorie: în spațiu, în timp și călătoria imaginară; adăugăm la acestea incursiunea în timp în literatura science-fiction, a cărui model incontestabil rămâne romanul H.G. Wells, *La*

Machine a Remonter le Temps. Coordonatei temporale istorice i se adaugă coordonata spațială, ceea ce ne apropie într-un fel de teoria științifică a lui Einstein referitoare la continuumul spațiu-timp. Găsim o faimoasă ilustrare a acestei teorii în romanul lui Georges Perec, *Tentative d'épuisement d'un lieu parisien*, în care autorul narator se străduiește să realizeze imposibila sarcină a descrierii evoluției unui loc parizian.

Roland Barthes, într-un text din celebrele sale *Mythologies*, realizează o paralelă între Căpitanul Nemo și rimbaldianul *Bateau Ivre*, vasul fără căpitan, fără legătură cu lumea veche, a cărei călătorie este în același timp o derivă către și o rătăcire prin alteritate (Roland Barthes, „Nautilus et le Bateau Ivre”, *Mythologies*, Seuil, 1970). Este vorba aici de două extreme ale parcursului dintre *le même* și *l'autre*: pe de o parte ipseitatea imperturbabilă, și pe de alta identitatea care se dizolvă în alteritate, devorată de diversitate.

O interesantă tipologie a călătorilor, foarte utilă pentru cercetarea noastră, este schițată de Tzvetan Todorov în lucrarea *Nous et les autres. La réflexion française sur la diversité humaine*, Seuil, 1989. Zece tipuri de călători sunt înregistrate și descrise (în capitolul „călători moderni”, subcapitolul „Portrete de călători”): asimilatorul, profitorul, turistul, impresionistul, asimilatul, exotul, exilatul, alegoristul, omul înșelat și filosoful. Todorov constată că prin intermediul acestor tipuri regăsim bipolaritățile universal-particular, distanțare-identificare, centru-periferie, forță centrifugă-forță centripetă, care sunt tot atâtea concepte și principii în funcție de care se manifestă și se exercită dialectica lui *même* și a lui *autre*.

5. Dinamică și topologie

În romanul lui Milan Kundera, *L'Immortalité*, Gallimard, 1990, se face o diferențiere între *le chemin* și *la route*. În timp ce *la route* este un concept care nu are în sine nici un sens, sensul fiind dat de cele două puncte pe care drumul le leagă, *le chemin* este definit ca un omagiu adus spațiului. Fiecare bucată a drumului este în sine dotată cu un sens pe care suntem invitați să-l descoperim. În timp ce *le chemin* presupune o continuă valorizare a spațiului, *la route* se dovedește a fi o triumfală devalorizare a acestuia, o piedică în calea adevăratei mișcări a omului, o pierdere de timp (după Kundera). Un astfel de mod de asimilare și înțelegere a spațiului înseamnă o schimbare catastrofală a viziunii omului despre propria sa viață: a instrumentaliza spațiul înseamnă a se instrumentaliza pe sine, a se transforma în obiect abstract, simplu punct în mișcare a cărei unică rațiune de a fi se reduce la ecuația „a pleca din punctul A pentru a ajunge în punctul B”. Odată pierdută identitatea spațiului din care individul a plecat, se pierde de fapt identitatea individului. În rafinatele considerații făcute de Kundera în acest studiu remarcăm efectele surprinzătoare ale dinamicii spațiului asupra

individului, cu alte cuvinte o abordare topologică; pentru știința topologie, spațiul real nu este omogen, el poate fi izotrop sau anizotrop. Regăsim în teoriile lui Kundera, *in nuce*, câteva principii care vor fundamenta mai târziu teoriile geopoetice ale lui Kenneth White.

Pentru realizarea acestor obiective s-au întreprins activități de cercetare și documentare de către toți membrii echipei, în țară și în străinătate (le vom menționa doar pe cele din urmă : stagiul de documentare la Bibliothèque de Strasbourg / Radu Petrescu, la Universitatea Bourgogne-Dijon și la Universitatea din Geneva / Liliana Foșalău, la Universitatea Est-Créteil Paris / Simona Modreanu). În vederea valorificării optime a bibliografiei parcurse și a lărgirii perspectivelor teoretice avute în vedere, menționăm cele mai importante direcții de cercetare care au constituit baza de lucru pentru acest an și care asigură deschiderea către studii ulterioare, ce se vor concretiza în volumul de final de grant : configurații spatio-identitare în romanul francofon contemporan, pentru o nouă filosofie a spațiului, tipologii spațiale din perspectivă geopoetică, limba – spațiu al libertății scriitorilor francofoni, pentru o relectură a spațiului în poezia francofonă. S-a procedat constant și sistematic la aprofundarea cadrului teoretic inițial stabilit, urmărind diverse dezvoltări ale tratării problematicii spatio-identitare în literatura, în critica literară și în filosofie. S-a avut în vedere, conform obiectivelor anului actual, valorificarea spațiului identitar în câteva genuri literare, mai ales romanul, nuvela, poezia, eseu, memorialistica și literatura de călătorie. În privința zonelor geo-literare, s-a încercat o cât mai largă cuprindere (ce se va completa pe parcursul desfășurării proiectului), plecând de la francofonia europeană (Franța, România, Elveția, Belgia), continuând cu cea africană și din Antile, apoi cu cea canadiană, în funcție și de direcțiile de studiu pentru care au optat membrii echipei de cercetare.

Astfel, tinerii cercetători au finalizat teza de doctorat (Brîndușa Ionescu – Poetica nuvelei la S. Corinna Bille – francofonie elvețiană) sau se află într-o etapă de importante acumulări în vederea redactării referatelor (Justin Ungureanu – teză despre francofonia canadiană / Nancy Huston). Cercetătorii cu experiență (Liliana Foșalău și Radu Petrescu) au întreprins diverse studii în vederea ilustrării poetice și critice a principalelor concepte teoretice ce permit analiza spațiului identitar în francofonia contemporană. Prima a continuat studiul francofoniei europene în sfera romanului (Vintilă Horia, Marius Daniel Popescu, Henry Bauchau, C.-F. Ramuz), sau a literaturii de călătorie (Nicolas Bouvier, Charles-Albert Cingria, Ella Maillart, Maurice Chappaz), extinzând studiul și în sfera traducerii terminologiei spațiale, cu implicații poetice identitare (cu accente pe problematica toponimiei și a interculturalității – la autori ca Maurice Chappaz, Jacky Rigaux). Cel de-al doilea și-a

directionat căile de cercetare spre francofoniile din Africa (Aimé Césaire) și Antile (Glissant și Chamoiseau). Directorul de proiect (Simona Modreanu) s-a axat pe o abordare filosofică a problematicii libertății pe care o revendică spațiul și identitatea, conform preocupărilor sale din ultimii ani. Autorii avuți în vedere sunt cei mai de mult cunoscuți (Cioran cu predilecție) sau unii care par a revoluționa discursul narativ francofon (ne referim aici la Marius Daniel Popescu).

Printre cele mai importante contribuții teoretice ce urmează a fi valorificate, care au stat la baza documentării din acest an, menționăm : Michel Collot – *Paysage et poésie. Du romantisme à nos jours, Les enjeux du paysage, L’Horizon fabuleux* ; Christophe Imbert et Philippe Maupeu (dir.) – *Le Paysage allégorique. Entre image mentale et pays transfiguré* ; Olivier Hambursin – *Récits du dernier siècle des voyages. De Victor Segalen à Nicolas Bouvier* ; Patrick Née – *L’Ailleurs en question. Essai sur la littérature française des XIXe et XXe siècles* ; Steven Winspur – *La poésie du lieu* ; Frank Lestringant et Sarga Moussa (dir.) – *Homo Viator. Le voyage de la vie* – RDSH nr. 245 / 1997 ; Anissa Talahite-Moodley – *Problématiques identitaires et discours de l’exil dans les littératures francophones*, Thierry Paquot, Chris Younès - *Espace et lieu dans la pensée occidentale. De Platon à Nietzsche*, Vincent Dabaene – *L’adieu au voyage. L’ethnologie française entre science et littérature*, Marie-Anne Gervais-Zaninger – *La Description*, Eliane Tonnet Lacroix – *La littérature française et francophone de 1945 à 2004*, Jean-Marie Privat și M. Scarpa (dir.) – *Horizons ethnocritiques*, Kenneth White – *Le Plateau de l’Albatros. Introduction à la géopoétique*. În privința operelor ce constituie obiectul cercetării noastre, adăugăm, la ceea ce apare deja menționat în diverse titluri de comunicări și articole publicate sau în curs de publicare : Edouard Glissant – *Pays rêvé, pays réel, Les Indes / Un champ d’îles / La terre inquiète*, Corinna Bille – *Rus, Russie, La montagne déserte*, Fernand Auberjonois – *Entre deux mondes, L’air d’Ailleurs*, Adrien Pasquali – *Le tour des horizons*, Maurice Chappaz – *Vocation des fleuves, Journal intime d’un pays, A-Dieu-Vat !, Chant de la Grande Dixence*, Ella Maillart – *Des Monts célestes aux Sables rouges, Oasis interdites, La voie cruelle, Croisières et caravanes*. Bibliografia parcursă fiind mult mai complexă, am oferit aici doar o selecție de titluri.

Anul 2012

A doua etapă, cea care a continuat cu anul 2012, a avut ca obiectiv valorificarea spațiului identitar în diferite zone geoliterare, asigurând și trecerea spre un obiectiv aprofundat în cadrul etapei 2013 (incepute la sfârșitul lui 2012), „Approches de l’espace identitaire dans

divers genres littéraires”. Dintre zonele geoliterare studiate, așa cum reiese și din lista articolelor publicate, amintim Europa francofonă (Elveția, Belgia, România), Antilele și Canada. Dintre genurile literare care au stat la baza analizelor pînă acum întreprinse, amintim romanul, poezia și eseul.

În cele zece capitole ale *Poeticii spațiului* (prima ediție *Poétique de l'espace*, PUF, 1957), Gaston Bachelard realizează o amplă cercetare asupra imaginilor intimității, bazându-se pe elemente de psihologie descriptivă, psihologia profunzimilor, psihanaliză și fenomenologie. Scopul lui este acela de a scoate în evidență - urmând o dialectică de tip „interior-exterior”, „mare-mic” și o fenomenologie a cercului - diferite tipuri de spații și obiecte spațiale emblematice pentru ființa umană, din punct de vedere al sentimentului de securitate și al intimității.

Încă din introducere, filosoful francez își anunță intenția de a examina imaginile „spațiului fericit”, o toponimie (termen ce se va regăsi mult mai târziu în poetica spațială propusă de un autor japonez) care vizează determinarea valorii umane a spațiilor personale, iubite, spații protejate și intime: el realizează astfel o poetică a spațiului casei, a colibei, dotată cu camere secrete și dispărute, pivniță, pod, sertare, cufer și dulapuri – în scopul de a realiza o estetică a ceea ce este ascuns (*esthétique du caché*). Un loc aparte este ocupat, în concepția lui Bachelard, de cuiburi și cochilii, de miniaturi și colțuri, spații de predilecție ale secretului, ale intimității, dar și spații ale memoriei, sau mai greu accesibile, sau labirintice.

Primul capitol este consacrat casei – spațiu interior, unitar și complex, cu valoare unică de intimitate protejată. Locuința este percepută ca un cosmos, un spațiu vital în acord cu toate dialecticele vieții. Bachelard își propune să arate că locuința este una din cele mai mari puteri integratoare pentru gândirea, amintirile și visele omului. Trecutul, prezentul și viitorul asigură casei dinamici diferite. Fără casă, ființa umană ar fi dispersată. Viața omului începe într-un spațiu închis, protejat, călduros, precum cel al casei, acest paradis material. Nu întâmplător visăm la casa natală; datorită acesteia, o mare parte din amintirile noastre sunt „găzduite” și în cazul în care casa are și pivniță și pod, colțuri și culoare, amintirile noastre își găsesc refugii din ce în ce mai bine caracterizate, devin astfel „imobile” și deci mai bine „spațializate”. Locuința natală își păstrează în oarecare măsură un con de penumbră, de mister, dar conține suficiente imagini care să ofere ființei umane motive și iluzii de stabilitate. Pentru a pune în ordine aceste imagini, trebuie să avem în vedere două teme principale de legătură: casa imaginată ca o ființă verticală cu simbolismul etajelor imaginabile (ca un apel la conștiința noastră de verticalitate) și casa imaginată ca ființă concentrată (ne cheamă la o conștientizare

a centralității). Verticalitatea este asigurată de pivniță (partea obscură, plină de iraționalitate și de profunzime) și de mansardă/ sau pod (zona rațională) – la care accesul se face cu ajutorul scării (semn al ascensiunii către calma solitudine).

Al doilea capitol raportează casa la univers, la exterior, Bachelard oferind diverse citate din opere ale lui Charles Baudelaire, Edgar Allan Poe, Rainer Maria Rilke, George Sand etc. Făcând comparație între casa natală și casa visată (care poate exprima un simplu vis de proprietate, o simetrie a casei natale, o pregătire nu a viselor ci a gândurilor), Bachelard concluzionează că locuința, mai mult decât un peisaj, este „o stare a sufletului”. În capitolul următor, perspectiva rămâne în interiorul casei, ilustrând modalități de ascundere în sertare, dulapuri și cufere.

Următoarele capitole vorbesc despre cuib, cochilie, colțuri și miniaturi, semn că ființa umană se cufundă într-o reverie a refugiului, în sensul unei imobilități voite. Această perspectivă este ilustrativă pentru dialectica interior-exterior/ înăuntru-afară, dezvoltată în al nouălea capitol.

Conform *Poeticii spațiului* a lui Gaston Bachelard, „afară” (spațiu deschis) și „înăuntru” (spațiu închis) alcătuiesc o dialectică de fractură, după modelul dialecticii lui „da” și „nu”, a „pozitivului” și a „negativului”, a „ființei” și a „non-ființei”. Jean Hyppolite este cel care a vorbit despre un „prim mit” al interiorului și exteriorului, considerând că opoziția lor antrenează o agresivitate, o alienare și o ostilitate. „Înăuntru” și „afară” pun, la nivelul antropologiei metafizice, probleme care nu sunt simetrice. A face concret interiorul și vast exteriorul par a fi misiunile inițiale, probleme prioritare pentru o antropologie a imaginației. Între concret și vast, opoziția nu este loială; „afară” și „înăuntru” nu pot primi aceleași calificative, în funcție de reciprocitate. Dialectica lor se multiplică și se diversifică în numeroase nuanțe. Plecând de la aceeași dialectică „înăuntru”-„afară”, Jules Supervielle juxtapune claustrofobia și agorafobia, considerând că prea mult spațiu ne sufocă mai mult decât un spațiu prea mic din cauza „vârtejului exterior” și a „imensității interioare”. „La prison est à l’extérieur”, spunea Supervielle.

În cadrul acestei dialectici deschis-închis, omul ocupă un spațiu intermediar, întredeschis, asigurat de ușa casei. Ușa se află la baza unei reverii ce cumulează dorințe și tentații, printre care tendința de a deschide propriile profunzimi și dorința de a cuceri tot ce este reticent în cadrul ființei. Ușa schematizează două posibilități puternice care clasează două tipuri de visare: deschidere, închidere. Exista și ușa simplei curiozități care ispitește ființa către nimic/ vid, către un necunoscut care nu este nici măcar imaginat. Intimitatea camerei devine, consideră Bachelard, propria noastră intimitate, care cumulează de altfel toate

camerele locuite vreodată. O excelentă ilustrare a acestei teorii se regăsește în textele autoarei române Corinna Bille, intitulate *Carnets de rêves*.

Ultimul capitol fixează simbolistica cercului: lumea este rotundă în jurul ființei rotunde. Bachelard preia și alte perspective, ale altor autori, care la rândul lor privesc lumea ca pe un cerc: „Tout être semble en soi rond” (Jaspers), „On lui a dit que la vie était belle. Non! La vie est probablement ronde” (Van Gogh), „Une noix mer est toute ronde” (La Fontaine). Această rotunjime/ sfericitate a ființei sau a existenței nu poate să apară în veridicitatea ei directă decât la nivelul meditației fenomenologice. Uneori o formă poate ghida și închide, consideră Bachelard, primele vise. Astfel, cercul conține puterea experienței noastre, asemenea unui bătrân care se întoarce spre copilăria sa și regăsește amintirile îngropate, de care credea că nu își mai amintește.

Nuvela, asemenea romanului, solicită un alt tip de lectură. Narațiunea tinde spre un scop, se manifestă în cea mai impură linearitate, își constituie evenimentele după un anumit ordin spațial și poetic.

Michael Issacharoff, în lucrarea *L'espace et la nouvelle. Flaubert, Huysmans, Ionesco, Sartre, Camus*, (José Corti, Paris, 1976), pleacă în dezvoltarea ideilor sale de la un eseu al lui Joseph Frank, „Spatial Form în Modern Literature”, tradus de revista *Poétique* în 1972, numărul 10. Frank amintește clasicul efort pentru definirea limitelor literaturii și a artelor plastice. Din acest punct de vedere, timpul și spațiul ar fi categoriile care reglementează raportul între expresia artistică (verbală sau plastică) și percepția senzuală. Textul are propriul lui spațiu; iar una din manifestările modernității constă în dislocarea temporalității de limbaj. Autorul vorbește și despre existența unei lecturi spațiale, care este de fapt o lectură tematică. Meritul lui Issacharoff este acela de a fi atras atenția asupra statutului spațiului în formele narrative mai scurte: dislocarea cronologiei și juxtapunerea spațială generează o topo-analiză, care este esențialmente cea a textului.

Mai cu seamă în introducere, Issacharoff fixează o serie de repere teoretice legate de spațiul nuvelei, pentru a le putea ulterior aplica la narațiunile mai multor autori (Gustave Flaubert, J.-Karl Huysmans, Eugène Ionesco, Jean-Paul Sartre, Albert Camus). Din punctul său de vedere, nuvela rămâne în oarecare măsură marginalizat, la nivelul studiilor literare, deși are origini vechi și este practică de scriitori celebri precum Diderot, Voltaire, Balzac, Flaubert, Zola, Maupassant, Kafka, Joyce, Camus, Sartre. Cu toate acestea, studiile cu privire la literaritatea nuvelei sunt relativ puține. Mult timp, s-a făcut o distincție precară între nuvelă, considerată cu precădere realistă, și poveste, mai cu seamă fantastică sau miraculoasă. Din

secolul al XIX-lea, o astfel de distincție, confuzie mai bine spus, a început să fie contestată. Formaliștii ruși au încercat să fixeze limitele nuvele prin raportare nu la poveste ci la roman. Chklovski mai ales insista asupra anumitor caracteristici ale nuvelei, precum paralelismul, contrastul și contradicția (de costume, termeni, în elementele intrigii etc.) și analizează volume de nuvele (de exemplu *Decameronul*), a căror construcție se bazează pe încastrare și în care firul conductor este acțiunea sau un personaj.

În *L'espace et la nouvelle*, Issacharoff nu pretinde rezolvarea problemelor complexe ale poeziei nuvelei. Studiul își propune de fapt o cercetare asupra literarității genului, propunând cititorului două tipuri de analiză: una consacrată nuvelor autonome sau luate separat, și o alta dedicată unei prime explorări a volumului de nuvele în sine. În ceea ce privește prima categorie, autorul ia în calcul observațiile lui René Godenne care ne amintește că nuvela este o narațiune scurtă, fondată pe un subiect restrâns, rapid și limitat, care solicită o unitate în derulare și o compoziție riguroasă. În plus, nuvela este o narațiune povestită, adresată unui auditoriu, unui cititor, ceea ce trădează prezența permanentă a autorului și-i conferă un caracter oral. Pe de alta parte, în ceea ce privește volumele de nuvele, Issacharoff distinge trei specii: cele la care se referă Chklovski; cele care constituie o simplă antologie de texte publicate împreună din motive de ordin comercial sau publicitar; și în sfârșit cele în care se manifestă un sistem complex de trăsături comune, ansamblul constituind o adevărată arhitectură.

Al doilea element esențial al cărții este spațiul și implicit rolul primordial al spațiului în sensibilitatea noastră modernă. G. Matoré arată spre exemplu existența în lexicul contemporan a unei multitudini de termeni spațiali. Edward Hall percepe spațiul într-o manieră diferită, încercând să sublinieze relevanța sa pe plan antropologic. El situează astfel spațiul în cadrul unei serii de căi de comunicare non-verbale (chinestezic, proxemic). În alte studii ale sale, Hall vorbește despre o semiotică a spațiului, așa cum e conceput și perceput în lumea animală sau la diverse popoare (japonez, american, arab, german, englez, francez). În domeniul literar, Joseph Frank a fost printre primii care au constatat o evoluție (în poezie și roman) care a antrenat o dislocare a cronologiei normale dând naștere unui roman cu un caracter spațial cu totul nou, și aceasta mai ales începând de la Flaubert (*Madame Bovary*). Inspirându-se din lucrările lui Frank, H. Gershan a remarcat la mai mulți romancieri moderni, și mai cu seama la Joyce, că înlănțuirea lineară, cronologică est înlocuită cu o juxtapunere spațială. Este vorba, în consecință, de o formă spațială ce insistă pe simultaneitatea vizuală a componentelor și coboară timpul la un rol secundar.

Treptat, spațiul începe să ocupe un rol tot mai important în descrierile minuțioase și detaliate ale realiștilor și naturaliștilor (Balzac, Flaubert, Proust, Gide, Camus, Butor, Robbe-Grillet, Zola, Huysmans, Sartre) – mediul, spațiul explică deseori comportamentul personajelor; spațiul poate avea un caracter static; spațiul închis, generator al claustrării devine o constantă în operele literare și filosofice. Existența spațiului în narațiune ridică problema existenței spațiului literar. Narațiunea combină două spații imaginate: cel al autorului și cel al cititorului. În cazul cititorului, vorbim despre un spațiu dublu: cel evocat de textul verbal și cel al propriei sale imaginații, care poate fi totalmente distinct de spațiul descris de scriitor. În schimb, percepția vizuală se face în timp. Din acest punct de vedere, peisajul pictat se îndepărtează de peisajul descris. Timpul lecturii este capital în percepția spațială. Un peisaj, un spațiu prezentat verbal nu ar putea fi perceput simultan asemenea unui peisaj vizual. Și procesul se complică în cazul cărții, căci peisajul verbal depinde de timpul lecturii; această activitate, lineară la început, se transformă apoi spațializându-se.

În narațiune există două modalități de a concepe spațiul. În primul rând, există un spațiu în sens geografic (aici Issacharoff oferă exemple pentru spațiul narațiunii, în comparație cu spațiul teatrului). Cititorul narațiunii își imaginează spațiul prezentat verbal; spațiul imaginat corespunde pe de o parte cel evocat de textul citit, dar acesta este în egală măsură determinat, modificat (chiar deformat). Se ajunge în final la un spațiu imaginat care poate coincide sau nu cu spațiul de la care a plecat autorul. În al doilea rând, în afară de spațiul geografic al narațiunii, mai există și un spațiu literar, al textului (așa cum remarca și Gérard Genette). Volumul de nuvele poate ilustra o suprapunere a spațiilor (geografic și textual). Trebuie avută în vedere dinamica spațială, modul în care spațiul se transformă pe plan intertextual și intratextual. Aspectele spațiului textual sunt structura metaforică, rețelele de unități simbolice, modalitățile în care aceste elemente sunt dispuse în text. Bineînțeles că studiul spațiului (în sens geografic) nu trebuie realizat separat de celelalte componente ale nuvelei. Astfel, în întreaga lucrare *L'espace et la nouvelle*, autorul pune accentul nu numai pe spațiul (geografic), rețelele tematice, metaforice sau simbolice (spațiul textual), dar și pe structura acțiunii (și implicit temporalitatea) în intriga fiecărei narațiuni. Scopul final al lui Issacharoff a fost să ofere o modalitate de analiză a spațiului, a punctelor de vedere, a relației între spațiu și privire. Finalmente, punctul comun al textelor studiate de Issacharoff în acest volum este punerea în valoare a spațialității care provoacă o diminuare a acțiunii concrete. Acesta devine mai statică pe măsură ce spațiul predomină.

Spațiul neted, sau „Nomos”, în opoziție cu spațiul „striat” sunt două din noțiunile dezvoltate de Gilles Deleuze și Félix Guattari în celebra lucrare *Capitalisme et schizophrénie. Mille plateaux* (Minuit, Paris, 1980), pe care am sprijinit o parte din cercetările noastre. Ceea ce umple spațiul neted este corpul, diferența sa cu organismul. În acest spațiu sunt distribuiți rizomi, haite și multiplicități. Ceea ce se petrece în acest spațiu se caracterizează prin evoluții („devenirs”) și intensități. Coordonatele trasate de autori sunt teritoriile, pământul și deteritorializarea, cosmosul. Fiecare temă constituie un „platou”, adică o regiune continuă de intensități. Racordarea regiunilor se face în același timp din aproape în aproape și la distanță, urmând liniile rizomului, și privește elemente ale artei, ale științei și ale politicii.

Deleuze și Guattari rezumă astfel caracteristicile principale ale unui rizom: „Spre deosebire de arbori și de rădăcinile lor, rizomul conectează un punct oarecare cu un alt punct oarecare, și fiecare dintre trăsăturile lui nu trimite cu necesitate la trăsături de aceeași natură, el pune în scenă regimuri foarte diferite de semne și chiar stări de non-semne. Rizomul nu se lasă redus nici la Unu, nici la Multiplu. [...] Nu este făcut din unități, ci din dimensiuni sau, mai curând, din direcții în mișcare. Nu are nici început, nici sfârșit, ci întotdeauna un „teren”, mediu, unde crește și dă peste margini. Constituie multiplicități”. Ființa în spațializarea ei primă, continuă. Un platou este un mediu, nu un început nici un sfârșit, așa după cum precizează autorii.

În capitolul al cincilea, Deleuze și Guattari vorbesc despre câteva regimuri de semne. În acest context, o importanță deosebită capătă termenii de reteritorializare și deteritorializare, care vor face o carieră strălucită în analiza, în poetica spațiului și mai ales a spațiului francofon. Deteritorializarea este mișcarea prin care părăsim un teritoriu și poate fi compensată cu reteritorializarea, adică valorizarea teritoriului pierdut. Putem să ne reteritorializăm prin intermediul unei ființe, a unui obiect, a unei cărți, a unui aparat, a unui sistem. Autorii identifică o deteritorializare relativă sau negativă (când ea poate fi urmată de o reteritorializare) și una absolută (atunci când determină crearea unui nou teritoriu).

Anul 2013

A treia etapă, care corespunde anului 2013, a avut ca obiectiv principal, în continuarea celui amintit la anul 2012 și care a făcut trecerea spre această etapă (Abordarea spațiului identitar în diverse genuri literare), câteva concepte-cheie pentru analiza spațiului identitar în francofonia contemporană. Printre cele mai cunoscute concepte-cheie pe care am sprijinit demersul critic propus, amintim: deteritorializare și reteritorializare (Deleuze / Guattari), în directă legătură cu realități expuse de romanul francofon contemporan, cum ar fi exilul,

migrația, centru, periferia, descentrarea; apoi insularitatea, arhipelagul (E. Glissant, P. Chamoiseau), l'un / le multiple, spațiul natal (le Natal), le Tout-Monde (E. Glissant), paratopia (Maingueneau), Geopoetica (K. White) sau geofilosofia (Massimo Cacciari).

Cercetarea noastră de până acum s-a axat într-o zonă pe studierea literaturii francofone contemporane a Caraibelor, literatura care, prin operele unor Edouard Glissant și Patrick Chamoiseau, este centrata, din rațiuni socio-politice, etnice și istorice evidente, tocmai pe cheștiunea spațiului identitar și a dialecticii identitate-alteritate.

Din acest punct de vedere, reflecția filosofică și artistică a dobândit, în scrierile lui Edouard Glissant, un remarcabil relief: ca filosof, Glissant este binecunoscut prin introducerea unor noi concepte operatorii la nivelul imaginarului social, concepte pe care le reia și le figurează artistic în opera sa poetică și narativă: « diversitate » (opus gândirii Unului universalist/universalizant), « totalitate-lume » (opus oricărui sectarism sau totalitarism, cum și uniformizantei globalizării), oralitate (contrapusă normei lingvistice a limbii scrise și văzută drept un creuzet al creației poetice), identitate-rizom (opusă intoleranței identității-radacina), « creolizare » (înțeleasă ca principiu poetic și ca melanj în urma căruia, conform unei deveniri imprevizibile, apare – « emerge » - ceva nou). La acestea se adaugă concepte precum « istorii » (opusă Istoriei unice, scrise de cuceritori și reductioniste), nomadism – *errance*, « deriva » sau « drive » - (contrapusă unui sedentarism văzut ca auto-limitare plină de suficiență sau ca afirmare a unei identități care le eludează sau ignoră pe celelalte, plasându-le în zona unei diferenței « rele », a *écart*-ului, a distanțierii nepermise sau de neconceput), sau, în fine, « obscuritate » – în sens de ireductibilitate (opusă unei « clarități » ce violentează tocmai partea diversului și a alterității).

În centrul unei gândiri și a unei poetici ne-sistematice și, totodată, anti-sistemice, în care însă acționează, ca puncte orientative în lectura Lumii, suma conceptelor sus-menționate, se găsește notiunea de *Relatie*, văzută de Glissant ca o interacționare multiplă între « diversități », ca o rețea în care nodurile identitare, clar definite sau nu, însă mereu în reciprocă raportare, compun imaginea unui haos-lume, adică a unui spațiu identitar aflat el însuși mereu în transformare.

Experiența istorică și socială a Antilelor este prezentată drept modelul de urmat la nivelul imaginarului social: un model numit de Glissant « arhipelagic », opus însă celui grecesc antic, prin faptul că, spre deosebire de *oikoumene-le grec*, spațiul fragmentat antilez păstrează laolaltă (la fel ca și în cazul particular al spațiului insular al Martinicai) diferențele, într-un soi de « bouillon de culture »: diferitele straturi de identități, etnii, metisaje, creolizări

etc. rezultate în urma proceselor istorice petrecute în zona și presupunând diverse tipuri de aculturării sau contra-aculturării. Filosofia lui Glissant – care se vrea simultan și o poetică - este de tip anti-esentialist, înscriindu-se astfel în cadrul curentelor de gândire importante ale secolului al XX-lea, precum, de pildă, aceea a unui Wittgenstein. Ea reia adesea și prelucrează concepte de la diverși gânditori anteriori sau contemporani – dintre care cei mai importanți sunt francezii Deleuze și Guattari. Dialectica identitate-alteritate, asemanare-diferență, cu diversele ei implicații, inclusiv sau mai ales cele sociale și etnice, rămâne problematică de bază a demersului glissantian.

Paralel demersului filosofico-eseistic, opera literară glissantiană tentează scrierea unui text fondator, similar, ca funcție civilizatorie, celui homeric de pildă. Seria sa de romane, începând cu « La Lezarde » (1958) și terminând cu « Tout-monde » (1993) încearcă astfel să marcheze în scris/să spună întreaga istorie nespunsă, eludată - sau chiar, pe anumite porțiuni, uitată, pierdută - a strămoșilor negri deportați și reduși la sclavie, cum și a urmașilor acestora; însă, privind doar cele două titluri de romane, ambele cu conotații « spațiale » clare, observăm miscarea de deschidere a particularului (riul « La Lezarde » din insula Martinica) spre o totalitate a Lumii, văzută însă, încă o dată, nu ca un spațiu generalizant, unde identitățile diferite s-ar pierde, ci ca un continuu dialog, de pe poziții egale, a acestor identități. Preceptul glissantian « a fi solitar și solidar » definește perfect această atitudine care plasează întotdeauna eul, cu precauție, între Scylla oricărui sectarism exclusivist și Caribda oricărui totalitarism nivelator.

Opera sa literară (compusă din romane, poezii și piese de teatru) își află precursori celebri, precum un Faulkner, un Segalen sau un Saint-John Perse. Cazul raporturilor dintre operele și poeticile lui Glissant și Perse ne-a reținut deja atenția într-unul din studiile noastre efectuate anul trecut în cadrul acestui grant. Anul acesta, referindu-ne la diverse exemple ilustrate în romanul glissantian « Tout-monde », analizăm chestiunea spațiului identitar din perspectiva a ceea ce – și mai ales a modulului în care – ochiul călătorului decodează realul în spațiul impregnat cu o identitate străină lui.

*

Tematica spațiului identitar a fost abordată de noi și în cazul romancierului Patrick Chamoiseau, în câteva studii referitoare, în principal, la romanul *Texaco* (1994) și mai noul *L'Empreinte à Crusoé* (Paris, Gallimard, 2012).

În cel de-al doilea rând, analiza a putut pune în lumină impregnarea locului de care apar legate personajele celor doi magicieni autohtoni din romanul în cauză cu o încărcătură simbolică revelatorie, *locuirea locului* definind o identitate anume, tradusă printr-o serie de

atribute specifice acestui tip de personaje, precum caracterul sacru și marginalitatea situării lor față de lumea profana (mod paradoxal de a-i plasa în centrul invizibil al lumii).

În cel de-al doilea studiu, de anul acesta, observăm că tema însăși aleasă de romancier, mitul literar al lui Robinson Crusoe, situează de la bun început discuția în sfera problematicei legate de spațiul identitar : atât la nivel fictional (agravând-o prin amnezia eroului), cât și meta-fictional – în acest ultim caz în măsura în care e vorba de o rescriere/reinterpretare a povestii lui Robinson, asadar de o abordare intertextuală : situat în principal între Robinson-ul lui Defoe și acela al lui Michel Tournier, dar ținând cont și de celelalte variante ale faimosului erou oferite de scriitori precum Saint-John Perse sau Derek Walcott, Robinson-ul lui Chamoiseau, vădit influențat și de filosofia și poezia lui Edouard Glissant, și fascinat de pre-socraticii Parmenide și Heraclit, reușește performanța dobândirii unei identități literare distincte, oferind totodată exemplul unui erou care, obsedat de Alteritate, ajunge să fixeze misterul lumii prin artă. Concomitent cu analiza comparativă, lucrarea noastră urmărește la nivel fictional, pe diverse planuri și analizând diversele etape prin care se produce metamorfoza acestui ultim Robinson, modul în care se construiește identitatea eroului în raport cu spațiul/cu Lumea și cu Alteritatea. Cele trei « nasteri » succesive ale protagonistului indică în mod clar efectuarea unui traseu inițiativ ce conduce eroul spre « iluminarea » finală. Aventura exterioară a Robinson-ului « original », al lui Defoe, trecând prin aceea care, la Robinson-ul lui Tournier, se organizează exterior conform unei deciptări a lumii în planul mitului și al simbolului, și unde prezintă Celuilalt, vie, clar definită în persoana negrului Vineri, ajunge să intervertească rolurile, această aventură exterioară devine acum, în prezența unei alterități fantomatice și proteiforme, una preponderent interioară, romanul lui Chamoiseau semănând foarte mult nu atât cu un narativizat « manual de supraviețuire », ca la Defoe, cât cu unul de exerciții spirituale.

Printre lucrările cele mai interesante care au îmbogățit zona de teorie, critică și poetică a spațiului identitar așa cum ne-am propus să-l analizăm, amintim, pentru etapa 2013 : Bertrand Westphal, *La géocritique. Réel, fiction, espace*, Minuit, 2007 ; Xavier Garnier et Pierre Zoberman (dir.), *Qu'est-ce qu'un espace littéraire*, Presses Universitaires de Vincennes, 2006 ; Christine Montalbetti, *Le voyage, le monde et la bibliothèque*, PUF « Écriture », 1997 ; Michel Lussault, *L'Homme spatial. La construction spatiale de l'espace humain*, Seuil, 2007.

Criteria de performanță și diseminarea rezultatelor pe toată perioada proiectului

Anul 2012

I. Participări la colocvii și simpozioane internaționale

Toți membrii echipei s-au implicat activ în activități de diseminare a rezultatelor cercetării.

Simona Modreanu a participat la trei colocvii – unul în țară, unul în Canada și unul în Franța, la Paris. Titlurile lucrărilor prezentate: *Lieux et non-lieux de la francophonie*, *L'autofiction, improbables rapprochements: Cioran et Maxime Roussy și Première oeuvre, dernière œuvre : écarts identitaires. Cioran et la bande de Möbius*. Liliana Foșalău a înregistrat tot trei participări la colocvii internaționale în țară, unul la Iași și două la Galați. Lucrările prezentate au fost: *Ecrire la Suisse. Ecrivains voyageurs en quête du pays, Le vin et ses espaces. L'interculturel du vin et quelques problèmes de traduction și Configurations spatio-identitaires dans Le Boulevard périphérique* de Henry Bauchau. Radu Petrescu a participat la două colocvii internaționale, unul în țară (Iași), unul în Franța (Paris). Lucrările susținute au fost: *Espaces identitaires dans Texaco* de Patrick Chamoiseau și « *There are more things* ». *Remarques sur la poétique de l'espace chez Saint-John Perse et Edouard Glissant*. Cei doi cercetători în formare au participat, la rândul lor, la colocvii organizate în țară, la Iași, Cluj și Pitești. Brîndușa Ionescu a prezentat următoarele comunicări: *Espace géographique et espace intérieur dans Dieu est né en exil* de Vintilă Horia și *Mes Départs / Panaït Istrati – Le mirage de l'espace étranger*; Iustin Ungureanu este autorul următoarelor comunicări: *La chanson du Canada dans le roman Cantique des plaines* de Nancy Huston și *Nancy Huston : à la recherche d'une enfance fictionnelle*.

II. Articole și studii publicate în reviste cotate ISI, BDI, volume colective, acte ale unor colocvii și alte reviste acreditate și/sau de circulație internațională.

Pentru o reperare mai ușoară a acestora, am defalcat enumerarea lucrărilor pe nume. Detalii privind publicarea acestor lucrări vor putea fi găsite pe platforma CNCSIS și în pagina de prezentare a proiectului. În ceea ce urmează – contribuțiile fiecărui membru al echipei.

Sase dintre cele mai importante studii semnate de Simona Modreanu sunt: *Major language, minor destin ? The Space of francophone liberty. The case of the writer Marius Daniel Popescu*, articol acceptat spre publicare în *Cultura. International Journal of Philosophy of Culture and Axiology*, revista ISI aflată în Thomson Reuters, EBSCO, Arts & Humanities, etc; *Les "Cahiers" de Cioran, ou la lecture comme bouleversement*, în *Les journaux d'écrivains : Enjeux génériques et éditoriaux*, Berne, Peter Lang SA, Editions scientifiques

internationales; *Limbă majoră, destin minor? Spațiul libertății francofone*, « Însemnări ieșene », nr.10 / 2012; *Le paradoxe cioranien et la logique du tiers inclus*, in *La France et la francophonie: stéréotypes et réalités. Image de soi, regard de l'autre; Lieux et non-lieux de la francophonie*, in *La francophonie problématique*, Junimea; *La autoficción, conciliaciones improbables: Cioran y Maxime Roussy*, in *La Torre del Virrey. Revista de Estudios Culturales*, nr 13 / 2013, Valencia.

Liliana Foșalău a publicat patru articole (trei - unic autor, unul în colaborare cu Brîndușa Ionescu), toate în reviste cotate în baze de date internaționale și acreditate CNCSIS. Acestea sunt: *Espaces exilaires, espaces identitaires dans le roman francophone contemporain*, *Philologica Jassyensia* nr. 2 (16) / 2012; *Configurations spatio-identitaires dans Le Boulevard périphérique* de Henry Bauchau, in *Communication interculturelle et littérature*, Editura Institutul European; *Le vin et ses espaces. L'interculturel du vin et quelques problèmes de traduction*, in *Discours spécialisé, traduction professionnelle*, Editura Universității « Dunărea de Jos », Galați; *C.-F. Ramuz et la passion pour une écriture paysanne* (realizat împreună cu Brîndușa Ionescu), în *Interstudia* nr. 12 / 2012, « Discours et passions », Bacău, Alma Mater.

Radu Petrescu este autorul a trei studii ce abordează problematica spațiului la Patrick Chamoiseau, Edouard Glissant și Saint-John Perse: *Le Mento et son entour. Notes sur l'espace identitaire dans Texaco* de Patrick Chamoiseau, in *Philologica Jassyensia* nr. 2 (16) / 2012; *Espaces identitaires chez Patrick Chamoiseau*, in *La francophonie problématique*, Iași, Junimea (în curs apariție / 2013) și « *There are more things* ». *Remarques sur la poétique de l'espace chez Saint-John Perse et Edouard Glissant*, actes du colloque « Saint-John Perse, Aimé Césaire, Edouard Glissant: regards croisés », Paris, PUPS, 2013 (în curs de publicare).

Brîndușa Ionescu a publicat patru articole ca unic autor și reamintim că este, alături de Liliana Foșalău, coautoare la un articol deja menționat. Cele patru noi articole ale ei sunt: *Identité religieuse dans l'espace valaisan chez Corinna Bille*, in *Revue Roumaine d'Études Francophones*, publicație anuală a Asociației Române a Departamentului de Studii Francofone, Iași, Junimea, no. 4 / 2012; *Mes Départs* (Panaït Istrati) – *Le mirage de l'espace étranger*, in *La langue et la littérature – repères identitaires dans le contexte européen*, Editura Universității din Pitești; *L'identité de Mérette — étude intertextuelle* de Emerentia 1713 (Corinna Bille), in *Mélanges francophones*, « Dialogues en francophonie » nr. 8 / 2013, Editura Universității „Dunărea de Jos”, Galați; *Espace géographique et espace intérieur dans Dieu est né en exil* de Vintilă Horia, în curs de publicare in *La Francophonie problématique*,

Junimea (pentru 2013). Primele trei articole vor apărea în reviste cotate în baze de date internaționale.

Iustin Ungureanu, cel mai tânăr membru al echipei noastre, încheie acest an cu două articole (unul publicat, unul acceptat spre publicare). Ambele tratează opera autoarei de origine canadiană, Nancy Huston, care face obiectul tezei sale de doctorat. Aceste studii sunt : *La chanson du Canada dans le roman Cantique des plaines* de Nancy Huston, in *La francophonie problématique* și *Nancy Huston : à la recherche d'une enfance fictionnelle*, in *Espaces et quête identitaire dans le roman français actuel*, Yvonne Goga et Simona Jișa (coord.), Casa Cărții de Știință, Cluj Napoca, 2012.

Anul 2013

S. Modreanu, *La autoficción, conciliaciones improbables: Cioran y Maxime Roussy* (Autofictiunea, apropieri improbabile : Cioran și Maxime Roussy), « La Torre del Virrey. Revista de Estudios Culturales », n°13, 2013/1, Valencia, Spania, pp.59-62. ISSN: 1885-7353 (Revistă indexată în următoarele baze internaționale: DOAJ, LATINDEX, ISOC, MIAR, ULRICH, DIALNET, RECOLECTA, GOOGLE SCHOLAR, EBSCO); <http://latorredelvirrey.org/ltv/>

S. Modreanu, *Remarks on the French Contemporary Novel*, in "Human and Social Studies", vol.2, no.1, 2013, pp.73-90. ISSN 2285-5920 (Revistă indexată în următoarele baze internaționale : Celdes, CNKI (China National Knowledge Infrastructure), CNPIEC, EBSCO Discovery Service, Google Service, J-Gate, Naviga (Softweco), Primo Central (ExLibris), Summon (Serials Solutions/ProQuest), TDOne (TDNet), WorldCat (OCLC) ; <http://www.degruyter.com/view/j/hssr>

S. Modreanu, *Major language, minor destiny? The space of Francophone Liberty* in "Revista de cercetare și intervenție socială", no. 43, Dec. 2013 ISSN (print) 1583-3410; ISSN (electronic) 1584-5397 (Revistă indexată în următoarele baze internaționale: ISI Thomson Reuters, cu factor de impact 1,354 în 2012, Social Sciences Citation Index, Sociology and Social Work Domains, Scopus, Copernicus, CEEOL și cotată în categoria A de CNCSIS; <http://www.rcis.ro/>

L. Foșalău, *Maurice Chappaz. The Writer as Author of His Identity Space*, Human & Social Studies. Research and Practice, vol. 2, 2013, 61-77, ISSN 2285-5920 (Indexcopernicus).

L. Foșalău, *Configurations spatio-identitaires dans Le Boulevard périphérique de Henry Bauchau*, Communication interculturelle et littérature, vol. 1, 2013, 189-206, ISSN 1844 – 6965 (FABULA, MLA).

L. Foșalău, *Le vin et ses espaces. L'interculturel du vin et quelques problèmes de traduction*, Discursul specializat, teorie și practică, vol. special 2013, 158-168, ISSN 1843-8423, (FABULA, MLA).

R. Petrescu, *Remarques sur la question de l'espace identitaire dans le roman « L'Empreinte à Crusoé » de Patrick Chamoiseau*, Philologiaca Jassyensia, acceptat pentru publicare pt. vol. 2, 2013, ISSN 1841-5377 (EBSCO, FABULA, MLA, CEEOL, DOAJ, SCIPPIO)

B. Ionescu, *L'identité de Mérette — étude intertextuelle de Emerentia 1713 (Corinna Bille)*, Mélanges francophones, vol. VII, fasc. XXIII, 2013, 94-104, ISSN 1843-8539 (FABULA, MLA).

B. Ionescu, *La nouvelle de Corinna Bille: l'ambivalence du rêve*, Thélème. Revista Complutense de Estudios Franceses, vol. 29, 2013, (acceptat) ISSN 1139-9368 (FABULA)

Au fost înregistrate 20 participări la simpozioane internaționale în țară (Iași, Galați, Pitești, Cluj, București) și în străinătate (Montréal, New York, Paris, Besancon), asigurându-se astfel o foarte bună activitate de diseminare a rezultatelor cercetării noastre în vederea unei cât mai bune vizibilități a mediului universitar românesc de cercetare în Europa și America.

Lucrările publicate și în curs de publicare respectă standardele prevăzute în contract și depășesc cu mult normele inițial propuse. Astfel, a fost publicat un articol ISI (în „Revista de cercetare și intervenție socială”, revistă indexată THOMSON REUTERS, EBSCO, SCOPUS, etc.), numeroase articole în reviste cotate în baze de date internaționale / BDI (EBSCO, FABULA, MLA, Index Copernicus, International Bibliography & Directory Periodicals, etc.) și acreditate CNCSIS ((Philologica Jassyensia, Interstudia, Langue et littérature. Repères culturels dans le contexte européen, Discursul specializat, etc.), iar alte 9 vor apărea în volume colective ale unor colocvii (« Zilele francofoniei », « Espace et quête identitaire dans le roman français actuel », « La langue et la littérature : repères culturels dans le contexte européen », « Récits de vie : mémoire, histoire, identité », etc.) la prestigioase edituri universitare (Editura Universității « Alexandru Ioan Cuza » Iași, Casa Cărții de Știință Cluj, Editura Universității « Dunărea de Jos » Galați, Institutul European, Junimea), la edituri din străinătate (din Berna, Paris, Valencia), în Revue Roumaine d'Etudes Francophones (Junimea, Iași) și în volume colective ce vor apărea la Paris și Montréal, unde Simona Modreanu și

Radu Petrescu au participat la prestigioase simpozioane internaționale (volumele vor fi publicate la Peter Lang International și Presses Universitaires de Paris Sorbonne).

Lucrările prezentate la colocvii și simpozioane, toate acceptate spre publicare, unele deja publicate, altele aflate sub tipar, purtând marca UEFISCDI (acknowledgement), se încadrează și în programul nostru de diseminare a rezultatelor. Aceste activități se vor materializa și în teme de lucrări de licență și master alese din sfera francofoniei studiată de noi în cadrul acestui proiect.

Toate criteriile de performanță și obiectivele științifice prevăzute în contract pentru perioada 2011-2013 au fost îndeplinite, cu modificările apărute după reducerea substanțială a finanțării. Adresăm pe această cale mulțumiri Consiliului Național al Cercetării Științifice pentru Învățământul Superior și UEFISCDI pentru finanțarea acestui proiect și pentru șansa oferită prin această competiție cercetătorilor din România.

2014

Modul de realizare a obiectivelor

Obiectivele științifice prevăzute și îndeplinite pentru etapa a IV-a de desfășurare a proiectului nostru au fost următoarele:

1. Concepte cheie în abordarea spațiului și a identității în francofonia contemporană.
2. Pentru o poetică a spațiului identitar.

Activitățile aferente realizării obiectivelor au avut în vedere etape de lucru bine structurate în jurul câtorva noțiuni de bază pentru demersul nostru critic și analitic. Identitatea a fost prima din rândul acestor noțiuni. S-a formulat încă de la început direcția unei lecturi identitare a spațiului. Abordarea interculturală a fost impusă de însăși ideea de diversitate a spațiilor investigate, la care se asociază cea a limbii care structurează raportul cu spațiul (geografic/exterior, interior, dar și literar). La perspectiva lingvistică se adaugă cea socio-culturală, cu mai multe subdiviziuni, atât în sfera tematicii, cât și în cea a registrelor de scriitură și a genurilor literare care pun în valoare această tematică. Ideea de noutate a ghidat și ghidează firesc demersul nostru, încercând să facem cât mai multe și interesante descoperiri în sfera propusă. Astfel, bibliografia domeniului a fost adusă la zi în urma mobilităților de cercetare, care au permis consultarea lucrărilor apărute în 2014. Un exemplu ar fi cartea *Scénarios d'espace. Littérature, cinéma et parcours urbains*, în care sunt prezentate instrumente critice și concepte inedite pentru analiza construcției sociale și culturale a spațiului urban. Preluând unele schițe, vom dezvolta analiza scenariilor spațiale insistând pe diferențele sat / oraș, spațiu de plecare / spațiu de sosire, care sunt recurente și de o remarcabilă diversitate în literatura francofonă actuală.

De lecturi identitare ale spațiului - abordări interculturale - s-a ocupat Brîndușa Ionescu, în articole și studii consacrate autoarei romande Anne Cunéo. Se îmbogățește astfel zona cercetării francofone din Elveția, pentru care dna. Ionescu are o veche pasiune, teza de doctorat fiind susținută în urmă cu doi ani, pe opera autoarei Corinna Bille. La spațiul francofon european, Brîndușa Ionescu îl adaugă și pe cel canadian, printr-un articol despre Gabrielle Roy - între rădăcini, spațiul stabilității și cel al nesfârșitelor parcursuri identitare. De la spațiul canadian mergem spre cel insular, cu o abordare propusă de Radu Petrescu pentru o nouă lectură a lui Patrick Chamoiseau, precum și pentru Edouard Glissant, cu particularități cerute de condiționări socio-culturale, psihoafective, politice și istorice.

Evaluarea dinamicii conceptelor utilizate (identitate, apartenență, migrație, interculturalitate, entre-deux, condiție urbană, fragmentare, mondializare, entități globale, loc / lieu / non-lieu, orizont spațial, etc.) este o preocupare de ordin teoretic la bază, dar cu clar caracter aplicativ. Toate lecturile întreprinse au ca scop validarea noțiunilor teoretice și inserarea lor în modele de analiză cât mai nuanțate și cuprinzătoare.

Modalități în care spațiul stabilește și determină o identitate (puncte de vedere geografice, lingvistice, sociale și culturale) – este o coordonată majoră a cercetării noastre ce

și-a găsit o foarte reușită ilustrare în articolul ISI semnat Simona Modreanu, ca urmare a traducerii romanului *Culorile rândunicii*, de Marius Daniel Popescu. Traducerea celui mai recent roman al scriitorului nostru care trăiește la Lausanne, asumat mai mult de literatura elvețiană, a fost pentru mine un prilej de a medita asupra spațiului libertății pe care o limbă îl menajează sau nu, în strânsă legătură cu spațiul interior, psihologic, afectiv, intelectual, dar și cu cel exterior, geografic, ambele purtând amprenta culturilor în care trăim, iar în cazul lui Marius Daniel Popescu, al interculturalului prin excelență.

Tot pentru valorificarea interculturalului din perspectivă spațială s-au realizat studii de traducere și traductologie de către Liliana Foșalău, care se ocupă atât de traducerea textului literar, cu multiple ecouri în zona cercetării francofone – nu numai în rândul studenților, ci și al colegilor din diverse centre, cât și de vocabularele de specialitate. Așa se justifică analiza elementului intercultural în opera lui Maurice Chappaz de exemplu, unde spațiul identitar este marcat, printre altele, și de culturile care facilitează viața, prin ocupațiile și tradițiile pe care le impun și transmit. Un celebru și amplu poem în proză al autorului elvețian se intitulează *Chant des cépages romands*. O întreagă poetică a traducerii, fundamentată pe traducerea toponimelor și a patronimelor, se dezvoltă plecând de la ideea că semnele (de orice natură ar fi ele) „traduc” esența spațiului în care se dezvoltă. Limba este un cod cultural ce înscrie în sine un spațiu. Aceste idei sunt nu numai documentate științific de către colega noastră, ci și ilustrate prin publicarea de traduceri și de poeme în limba franceză care conturează un complex și profund spațiu de apartenență culturală (facem referire la volumul *Déshistoires*, BSN Press, Lausanne, 2014).

Pentru o cât mai amplă și subtilă punere în valoare a poeticii spațiului identitar, am procedat la o structurare pe tipuri de valori. Am început cu valorile euforice ale spațiului. O foarte bună ilustrare a acestor valori se regăsește în opera scriitorului elvețian romand mai sus menționat, Maurice Chappaz. Foarte multe din titlurile volumelor sale, fie ca este vorba despre scrieri memorialistice, interviuri, poeme, eseuri sau romane, punctează valoarea centrală și structurantă a spațiului pentru individul secolului 20, supus, mai mult decât oricând, schimbării, instabilității. Amintim aici: *Journal intime d'un pays*, *Testament du Haut-Rhone*, *La Haute route du Jura*, *Portrait des Valaisans en légende et en vérité*, *Vocation des fleuves*, ca fiind cele mai dense și „oferante” titluri pentru analiza pe care o întreprindem, pentru modelele de analiză și pentru teoriile pe care le propunem, în ideea aprofundării unei poetici a spațiului identitar.

Spațiul, conotat suplimentar față de sinonime ale sale cum ar fi locul sau teritoriul, implică și o coordonată mentală (spațiul formării, al devenirii, al inițierii), una afectivă euforică (locul natal, paradisul, etc.) sau disforică (spațiul exilului, locul neprimitor, no mans land, etc.), alta arhitecturală (locului îi este asociată construcția – de orice tip ar fi, sau / și o întreagă tradiție arhitecturală care vorbește despre dimensiuni culturale și sociale din cele mai complexe), etc. Spațiul este al individului, al ființei, așa cum individul își edifică propriul spațiu de trăire, dar și de redare a trăitului, prin scris, într-o limbă sau alta, aceasta rămânând o coordonată identitară majoră ce califică spațiul. O topografie concretă poate antrena una imaginară (spațiile imaginare fiind deseori întâlnite în literatură, altele dezvoltându-se în prelungirea celor reale), dar și una a textului, a paginii. Ne ocupăm, în cadrul poeticii

spațiului identitar, de dimensiuni precum cea matricială, formatoare, cathartică, eliberatoare de energie. Studiem și spațiul, în diverse reprezentări, ca narațiune, inspirați de teorii ale lui Barthes sau Genette, dar și de noțiuni precum cea impusă de Maurice Chappaz, preluată și valorificată de Liliana Foșalău, de „gramatică a peisajului”. Un loc / spațiu este o structură complexă, o „narațiune ideală” (Olivier Mongin) în măsura în care nu poate fi redusă la un trecut, sau prezent, sau viitor, nici asimilată unui centru sau unei periferii, ci răspunzând unei dinamici, corespunzând unei ritmici temporale și spațiale care dă măsura complexității unui spațiu fizic și literar. O celebră structură spațială vehiculată de Claude Lévi-Strauss, „orașul-palimpsest”, a cărei teoretizare în alt context o întâlnim la Gérard Genette, va fi actualizată în câteva modele de analiză a spațiului contemporan, așa cum este el elaborat în literatura francofonă contemporană, în reprezentări din cele mai diverse și, uneori, surprinzătoare. La baza acestor noi grile de lectură vor sta modele inspirate de Paul Ricoeur (*Temps et Récit*).

Pentru realizarea optimă a sarcinilor impuse în vederea ducerii la bun sfârșit a cercetării noastre, anul 2014 a fost unul de mobilizare pentru toți cei patru membri rămași în echipă după diminuarea bugetului. Cercetarea s-a continuat atât în plan individual, fiecare alegându-și cele mai eficiente metode de lucru, cât și în cadrul echipei, articolele elaborate conturând principalele linii de dezvoltare pentru cartea ce va apărea la finalizarea proiectului. Noi studii sunt în lucru, parcursul bibliografic continuu, cu toate actualizările cerute de dinamica scrisului, fiind o condiție *sine qua non* a calității cercetării în care ne-am angajat. Astfel, autori precum Jérôme Meizoz (*Un lieu de parole*), Olivier Rolin (*Paysages originels*), Petr Kral (*Enquête sur des lieux*), Nabile Farès (*Un passager de l'Occident*), Olivier Mangin (*La condition urbaine*), Michel Collot (*L'Horizon fabuleux*), Frédéric Briot (*Usage du monde, usage de soi*), Jean-Luc Nancy (*La ville au loin*), Jean Roudaut (*Les Villes imaginaires dans la littérature française*), Marcel Roncayolo (*Lectures de villes*) fac actualmente obiectul parcursului nostru critic. Lecturile se vor concretiza în studii ce vor apărea anul viitor în cartea *L'Espace identitaire dans la littérature francophone européenne*. Stagiile de documentare realizate de Liliana Foșalău la Universitatea Bourgogne-Dijon și la Universitatea din Geneva au fost de un real folos pentru îmbogățirea și actualizarea materialelor bibliografice cu care lucrăm și pentru întărirea legăturilor de colaborare științifică cu colegii din aceste centre. Legătura cu cele două biblioteci este foarte importantă și pentru diseminarea rezultatelor obținute în urma finanțării acestui grant prin Programul Național de Cercetare PN II – Idei.

Diseminarea rezultatelor

În vederea diseminării rezultatelor s-au întreprins mai multe activități. În cadrul colocviului anual „Zilele Francofoniei”, care are loc la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, o secțiune a fost destinată tematicii pe care o abordează grantul nostru. Si ediția 2015 va cuprinde o secțiune dedicată rezultatelor cercetării noastre. Au avut astfel loc discuții și dezbateri cu cercetători universitari din cele mai variate spații ale francofoniei (Elveția, Belgia, Canada, Algeria, Maroc, Sudan și, desigur, Franța). Am onoarea să prezidez lucrările acestui prestigios colocviu, cu impact favorabil asupra eforturilor desfășurate în zona cercetării din departamentul nostru. Colegi ai mei care fac parte din echipa grantului au prezidat două din secțiunile colocviului (Liliana Foșalău și Radu Petrescu). În cadrul cursurilor predate la

studentii de la Master - Studii Francofone, Liliana Foşalău a elaborat material pentru un modul *Spaţiul identitar în literatura francofonă contemporană* (pentru semestru II 2014/2015), în cadrul cursului de Literaturi francofone.

Toţi membrii echipei au participat în decursul anului la mai multe simpozioane internaţionale în ţară (Iaşi, Suceava, Timişoara, Bacău) şi în străinătate (Franţa) şi au publicat articole şi studii în reviste de prestigiu din ţară (Iaşi, Suceava, Bacău, Timişoara) şi din străinătate (Franţa şi Spania) şi în volume colective ale unor manifestări (la Editura Classiques Garnier de la Paris sau la Editura Universităţii “Al. I. Cuza”). Eu am publicat la Editura Junimea o carte ce reuneşte numeroase studii / lecturi consacrate, în parte, unor scriitori ce fac obiectul cercetării noastre pentru problematica spaţio-identitară. Menţionăm mai jos contribuţiile echipei pentru etapa a IV-a de desfăşurare a proiectului nostru:

1. Participări la colocvii

Simona Modreanu, *La langue comme différence : une identité*, Colocviul internaţional « Le français de la Francophonie : altérité intime, identité plurielle », Universitatea « Alexandru Ioan Cuza », Iaşi, 28-29 martie 2014.

Simona Modreanu, *Le français, espace identitaire multiple, le cas de l'écrivain franco-afghan Atiq Rahimi*, Colocviul internaţional « Le roman français lu de l'étranger. Approches culturelles, sociocritiques, traductologiques et didactiques », Amiens, Université de Picardie Jules Verne, 19-20 iunie, 2014.

Liliana Foşalău, *Henry Bauchau, la poésie comme architecture identitaire*, Colocviul internaţional « Le français de la Francophonie: altérité intime, identité plurielle », Universitatea « Alexandru Ioan Cuza », Iaşi, 28-29 martie 2014.

Liliana Foşalău, *Traduire les espaces de la vitiviniculture: du défi aux acquis*, Colocviul Internaţional „Enseigner et apprendre à traduire de façon raisonnée”, Timişoara, 21-23 mai, 2014.

Liliana Foşalău, *Traduire l'espace de Maurice Chappaz: le traducteur à l'épreuve du multiculturel*, Colocviul Internaţional „La dimension culturelle du texte littéraire en traduction”, Suceava, 28-29 mai, 2014.

Brînduşa Ionescu, *Le tourment identitaire de Francis Tregian dans Le trajet d'une rivière d'Anne Cunéo*, Colocviul Internaţional « Zilele Francofoniei » - « Le français de la Francophonie: altérité intime, identité plurielle », Universitatea „Al. I. Cuza”, Iaşi, 28-29 martie 2014.

Brînduşa Ionescu, *L'image du gentilhomme selon Anne Cunéo: Un trajet transculturel d'individuation*, Conferinţa Internaţională « Image, imaginaire, représentation », Facultatea de Litere a Universităţii « Vasile Alecsandri », Bacău, 8-9 mai 2014.

Radu Petrescu, *Espaces identitaires à l'épreuve : l' « œil du voyageur » dans le roman « Tout-monde » d'Edouard Glissant*, Colocviul Internațional « Zilele Francofoniei » - « Le français de la Francophonie: altérité intime, identité plurielle », Universitatea „Al. I. Cuza”, Iași, 28-29 martie 2014.

2. Publicații

1. Simona Modreanu, *Lecturi infidele*, Iași, Junimea, 2014, 300 p. ISBN 978-973-37-1733-1- volum de autor. Cartea reunește mai multe studii asupra unor autori ce constituie terenul nostru de investigație pentru grant.

2. Simona Modreanu, *Première œuvre, dernière œuvre: écarts identitaires. Cioran et la bande de Möbius*, în vol. colectiv « Première œuvre, dernière œuvre : écarts d'une écriture », Université Paris Est-Créteil, Paris, Ed. Classiques Garnier, série Théorie littéraire, 2014, p. 245-252. ISBN 978-2-8124-2131-0.

3. Simona Modreanu, *L'Espace du moi – la gémellophagie*, în „Le recyclage culturel entre parasitisme, atrophie de l'imaginaire et invention seconde”, Actes du colloque international ”Journées de la Francophonie”, XVIIIe édition, Iași, 2014, p.139-147, ISBN: 978-973-37-1738-6.

4. Simona Modreanu, *Major language, minor destiny? The Space of francophone liberty. The case of the writer Marius Daniel Popescu*, în Revista de cercetare și intervenție socială, vol. 44, 2014, p. 291-307, ISSN 1583-3410, Revistă ISI, factor impact 2013 - 1,354.

5. Liliana Foșalău, *Traduire l'espace de Maurice Chappaz. Le traducteur à l'épreuve du multiculturel*, în “Atelier de Traduction”, Muguraș Constantinescu și Raluca Balațchi (dir.), Editura Univ. “Stefan cel Mare”, Suceava, 2014, ISSN 2344-5610, p. 209-231, revista BDI, indexată MLA, Fabula, ULAT, www.usv.ro/atelierdetraduction.

6. Liliana Foșalău, *Baudelaire în spațiul cultural românesc*, în vol. colectiv “Al. Andriescu – 88”, Gabriela Haja coordonator, Editura Univ. “Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2014, ISBN 978-606-714-035-4, p. 351-368.

7. Liliana Foșalău, *Traduire les espaces de la vitiviniculture: du défi aux acquis*, în vol. colectiv Actes du colloque “Enseigner et apprendre à traduire de façon raisonnée”, Universitatea de Vest din Timișoara, acceptat spre publicare.

8. Brîndușa Ionescu, *La nouvelle de Corinna Bille: l'ambivalence du rêve*, în *Thélème. Revista Complutense de Estudios Franceses* (Spania), no. 29/ 1, 2014. ISSN 1139-9368 – revistă indexată în baze de date internaționale, <http://www.fabula.org/>.

9. Brîndușa Ionescu, *L'image du gentilhomme selon Anne Cunéo: Un trajet transculturel d'individuation*, în *Image, imaginaire, représentation*, Actele Colocviului din 8-9 mai 2014, organizat de Universitatea din Bacău, *Interstudia*, Bacău, Alma Mater, 2014. ISSN: 2065-3204. B+, în curs de publicare.

10. Brîndușa Ionescu, *La Montagne secrète de Gabrielle Roy et la double signification de l'errance*, în Proceedings of the International Conference *Communication, Context, Interdisciplinarity* (23-24 October 2014), vol. 3, Editura Universității Petru Maior, Târgu-Mureș, 2014, ISSN 2069-3389. *Included in Thomson Reuter's ISI, Conference Proceedings Citation Index (CPCI)*, în curs de publicare.

Obligațiile contractuale pe partea științifică a proiectului au fost respectate și realizate, având **două articole ISI** (unul publicat, unul acceptat spre publicare), **patru articole în volume colective** (unul în Franța, trei în țară) și **trei în reviste cotate în baze de date internaționale** (două publicate – unul în Spania, unul în România, unul acceptat / în curs de publicare).

Conform obligațiilor contractuale asumate, dar, desigur, în beneficiul deplin al muncii noastre și al celor ce vor dori să dezvolte noi parcursuri în domenii similare ale literaturii, asigurăm comunicarea rezultatelor cercetării pe pagina web a proiectului, la adresa http://media.lit.uaic.ro/spatiul_identitar, pe care vă invităm s-o vizitați!

Director de proiect,

Prof. dr. Simona MODREANU